

לשוננו לעם

עורך: משה פלורנטין

מתוך

כרך נד, תשס"ג-תשס"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הנשר הגדול בפארו

הסונט לכבודו של נאפוליאון מאת ר' משה שבתי באר עם פירוש המחבר

משה שבתי בן מנחם רפאל חיים באר מפיסארו, בעל פירוש "לב אבות" לפרקי אבות (דפוס ליוורנו תקפ"ד [1824]), חיבר בשנת 1809 סונט לכבוד נאפוליאון בונפרט ששמו "גדול ורב ורם נאפוליאון". הסונט נדפס בפיזה על גבי דף גדול, מעין שלט, ונראה שהוא היה מיועד להדבקה על קירות הבית לשם מתן הלל ושבח לקיסר (אולי בימי חג או לרגל אירועים מיוחדים). על קיומו של הדף נודע לי הודות ליהודי מלומד מנפולי, ברוך לוצ'אנו טליקוצו, שבמשפחתו נשמר עותק של הדף, וכאן המקום להודות לו על כך מקרב לב. אחר כך מצאתי בספרייה הלאומית בירושלים עותק אחר, שנדפס באותה שנה ובאותו בית דפוס אך נבדל בכמה פרטים מעותקו של טליקוצו. ההבדלים מעטים ובלתי מהותיים, אך הם מעידים כנראה על קיומן של שתי הדפסות, ונראה שהעותק של הספרייה הלאומית הודפס מאוחר יותר עם מעט תיקונים (בכמה מקומות הבאתי את גרסתו בהערות, בסימון ס"ל). הסונט מלווה בקטעים נוספים בעברית ובאיטלקית. כל הטקסטים העבריים, כולל הסונט עצמו, מהווים פסיפס של פסוקי תנ"ך. היוצאים מן הכלל היחידים הם שמו של נאפוליאון ותואריו, שאף הם פורשו במקומות רבים כמילים עבריות שונות, ושמות מקומות כמו **איטליא**, (**אי**)**נגילטירא ולונדרא**. בזה ממשיך החיבור את המנייריזם, המאפיין את השירה העברית באיטליה במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה (המשך הברוק, או הברוק העברי בעיצומו), אך מאידך גיסא הנטייה לטהרנות מסוג זה אופיינית לתחילתה של תקופת ההשכלה דווקא, ואין זה המקום לדון ביחס בין שתי התופעות. בכמה קטעים מצוינים מראי המקום במקרא, ובמקומות אחדים ניתן תרגום לטיני לפסוקים.

אלו הם הקטעים לפי סדרם בדף: (1) כותרת כללית בראש הדף, המלווה בתרגום לטיני של קטעי הפסוקים המצוטטים; (2) שתי מילים: **פאר ונשר**, הכתובות תחת הכותרת ומעוטרות בציורים ובפסוקים; (3) קטע בפרוזה המתאר את "הנשר הגדול". הקטע ממוקם בצד הימני של הדף, ולשמאלו מובאים מראי מקום לחלק מן הפסוקים בליווי תרגום לטיני; (4) קטע איטלקי קצר, בן שלוש שורות, שבו מצהיר המחבר כי הוא מתכוון להשתמש בסוגים שונים של משחקי מילים ורמזים כדי לשבח ולקלס את Genio Immortale (הגאון הנצחי); (5) קטע בפרוזה מחורזת, שבו מבטיח המחבר לכתוב שיר לכבוד נאפוליאון ולהלביש בושת את אויביו, ומשמיע דברי שבח לאשתו של נאפוליאון ולמשפחתו; (6) קטע בפרוזה

מחזרת, שבו מודיע המחבר על השתחררותו מכבלי המשקל הספרדי; (7) הסונט "גדול ורב ורם נאפוליאון". בראש הסונט מובא פסוק מקרא (ישעיה סד, א), המשמש מעין כותרת; (8) פירוש עברי, המובא מימין לסונט; (9) פירוש איטלקי, המובא משמאל לסונט (ראה איור בסוף החוברת).

כתיבת שירים בעברית לכבוד נאפוליאון מוכרת היטב (ראה מ' בר-אשר, "פיוטים מקומיים במחזור בורדו", ראה 4 [2000], עמ' 15–25). עובדה ידועה היא שלקראת סוף המאה השמונה-עשרה הרוב הגדול של השירים העבריים שנכתבו באיטליה היו שירים לעת מצוא: לחתונות, לחגיגות בר מצווה, לחתני תורה וכדומה (ראה פגיס, סוד, עמ' 62). מבחינת מבנהו המסובך חיבורו של ר' משה שבתי באר משתלב היטב במסורת כתיבה זו. ואולי אף יותר מזה: החיבור נכתב בסוף התקופה, בסגנון שהגדרנו לעיל כמנייריסטי, והוא לא רק מצרף בתוכו סוגי כתיבה שונים, שירה ופרוזה, עברית, איטלקית ולטינית, אלא גם מכניס לשיר שבח וקלס את מרכיבי הרמז והסוד, הנמצאים על גבול החידה ולפעמים אף חוצים אותו. המחבר רומז לכך בסוף פירושו העברי לסונט: "ואנכי הסתר אסתיר המון לאמים בגוית האריה ובדגת הים, ואת הנ"ס למינהו אטה למשל. ויען השל"יש זה פתרונו". כוונתו לחוד חידה נמסרת כאן הן בצורה מפורשת: "ואנכי הסתר אסתיר", הן בצורת הרמז: "בגוית האריה" (שופטים יד, ח) – רמז לחידת שמשון, שהוצגה על ידי מחברי החידות באיטליה במאות השבע-עשרה והשמונה-עשרה כמקור של הז'אנר (ראה פגיס, סוד, עמ' 51–52). אכן הטה המחבר למשל את "הנ"ס", את סמלו של נאפוליאון, על כל מרכיביו: כתר הקיסרות, הנשר, הדבורים ואולי גם יד הצדק (*manus justitiae*), סמלו של קארל הגדול; ראה הערה 44 להלן). הוא מתאר את הסמלים בצורה מפורשת וגם מסתיר אותם ברמזים שונים. הוא משתמש הן בתחבולות האופייניות לרמזים עבריים מקדמת דנא, כגון גימטריה ורמז למדרש, הן בתחבולות שונות שפותחו באיטליה העברית בז'אנר החידה, במיוחד בחידות הצורה: "לועזי", "עבריי", "ארמיי". גם אופן ארגון החומר בדף תואם במידה רבה את חידות הצורה: ההקדשה בראש הדף, הצורה הבולטת במרכז, תחתיה שיר וקטעים נוספים ומעין "פירוש מדומה". חשוב לציין גם שהציטוט שהבאנו לעיל רומז לקיום פתרון כללי לכל המערכת ("ויען השל"יש זה פתרונו"), מלבד הרמזים המרובים לפרטי הסמל. על סמך רמזים הנמצאים בתחבולות שונות בטקסט, והמשתלבים היטב במסורת חידות הצורה המתוארת על ידי דן פגיס בספרו, נראה לי שהפתרון הזה הוא **שמש**. אין זה אומר שלפנינו חידה. לפנינו שיר שבח שבתחבולות האופייניות לחידות בנות תקופתו רומז **לשמש** (*sole, soleil*), הסמל שהיה קשור אז במידה רבה בדמותו של נאפוליאון בונפרט. להלן פירוש הטקסט הכלול בדף ופענוח רמזיו. ייתכן אמנם שרמזים רבים נעלמו מעיניי בשל דרכי ההצפנה המסובכות מאוד שאפיינו את חידות התקופה. מאידך גיסא ייתכן שחלק מן הרמזים שמצאתי פרי מקרה הם. כמעט לא דנתי

ביחס בין הפסוק המצוטט לתפקודו בטקסט שבדף, מלבד המקרים שבהם שונו המילים המצוטטות, בדרך כלל בהשתמש בייחודי ההגייה האופייניים ליהודי צפון איטליה: ביטול ההבחנה בין ה"א לאל"ף, הגייה זהה של סמ"ך, שיי"ן, שיי"ן, זיי"ן וצד"י [כ] [s] או כ" [z], בהתאם לסביבה הפונטית), הגיית תיי"ו רפה כ-[d], הגייה קולית של עיצורים בלתי קוליים רבים בבואם במעמד בין-נועתי וכדומה. פסוקים מצוטטים רבים מתייחסים לניצחון צבאי או לימות המשיח, ובכך נראה שהם משתפים את הקשרם המקראי במסר שבדף. ואולם לעתים קרובות, בהתאם לנוהג השימוש בשיבוצים מקראיים בימי הביניים, המשמעות וההקשר משתנים לחלוטין. כך למשל המילים הנאמרות במקרא על חנה, "שפתיה נעות" (שמואל א א, יג), מתייחסות בדף לאנגליה, האויב הרע (ראה סעיף ה בפירוש לסונט להלן). לא עסקתי בעיון זה, שבוודאי יכול היה להיות מאלף, משום שהייתי מגדיל בכך את היקף הניתוח יתר על המידה.

א. כותרת כללית

שלוש¹ השריגים (בר' מ, יב) להם פאר² (יש' סא, ג) הראשון אדם³ (איוב טו, ז) מן הדור ז'⁴ (תה' יב, ח) מן השלשה הכי נכבד⁵ (שמ"ב כג, יט) והוא ישא הוד (זכ' ו, יג) כשמן

1. המספר שלוש מופיע לאורך הדף מן המילים הראשונות ועד הסיום. עניין כאן לכמה דברים: לשלוש השיניים של האות שיי"ן, המסמלת בציור (קטע ב) ובקטע הפרוזה (קטע ג) את הכתר; לשלושת התארים של נאפוליאון: קיסר הצרפתים, מלך איטליה והפרוטקטור של ברית ריינוס (ברית של מדינות גרמניות קטנות שהיו תלויות בצרפת); וייתכן שהכתר המשולש מכון גם לשמש שב"גן עדן" לדנטה (שיר י): לפי דנטה השמש נמצאת ברקיע הרביעי, המיועד לחכמים (והסונט וכל הדף הנדון מוקדשים לנאפוליאון בעל "קודיצי נאפוליאוני" – לנאפוליאון המחוקק, המושווה למלכי-צדק), והנשמות ברקיע זה פרות ברקדן ב-corona triplice (כתר משולש), כלומר בשלושה מעגלים אידיאליים. המילה CORONA מובלטת בדף ליד המילה פאר (מן המובאה "יכהן פאר"; ראה להלן), מעל השיי"ן הגדולה המסמלת את הכתר. ייתכן שיש כאן גם תחבולה מעין "ארמיי" (ראה פגיס, סוד, פרק ז, בעיקר עמ' 184–187): המילה שריגים טומנת בתוכה את המילה שרגא, ינר' (בהגיית המחבר, יהודי מצפון איטליה, לא היה הבדל בין שיי"ן לשיי"ן; ראה הרטום, מבטא, עמ' 57). 2. המילה פאר כתובה באותיות גדולות, ומעל האותיות פ"א, אל"ף וריי"ש כתוב בהתאמה בשני הכתבים, עברי ולטיני: פרויטטורי, אימפיראטורי, רי; (PROTETTORE), (IMPERATORE), (RE). 3. במקרא הה"א היא מילית השאלה, ואילו כאן זו תווית היידוע. מבנה זה מנוגד לכללי הדקדוק העברי בהקדימו את שם התואר לשם העצם ובידעו את שם התואר לבדו, אך הוא מתאים לכללי האיטלקית – il primo uomo. מבנים מעין זה מתועדים היטב בעברית שנכתבה באיטליה. הנוי"ן של המילה הראשון והאל"ף של המילה אדם גדולות. מעל הנוי"ן כתוב נאפוליאון ו-Napoleon, ומעל האל"ף כתוב א ו-Ir. 4. במקרא הניקוד הוא ז' ומשמעות הביטוי ימן הדור אשר'. כאן נראה שצריך לקרוא ז' ולהבין את הביטוי במשמעות ימן הדור הזה'. כמו בצירוף הראשון אדם (ראה הערה 3 לעיל) תווית היידוע באה רק לפני האיבר הראשון בצירוף, בהתאם לכללי האיטלקית. כמו כן המילה דור משמשת במין נקבה, כמו המילה האיטלקית המקבילה generazione. 5. ייתכן שהכוונה

הטוב על הראש (תה' קלג, ב). לעטרת צבי (יש' כח, ה) כלה מקשה אחת זהב טהור⁶ (שמ' כה, לו) ולו שם בשלשה⁷ (שמ"ב כג, יח). יכהן⁸

[תמצית הקטע: האדם הגדול בדור הזה הוא תפארת שלוש המדינות, הוא המכובד בשלושת קיסרי אירופה, הוא נמשח למלוכה ומהודר בכתר זהב, ותוארו מחובר משלושה תארים].

ב. שתי מילים מעוטרת בצירים ובפסוקים

פאר⁹ (יש' סא, י) נשר.¹⁰

לשלושת הקיסרים ששלטו אז באירופה: נאפוליאון עצמו, קיסר אוסטריה וקיסר רוסיה. בשנה שבה נכתב השיר היו השלושה בעלי ברית. 6. המילה **זהב** באה כאן כנראה בכמה משמעויות ומשמשת בכמה תחבולות. **זהב** היא כינוי רגיל לסונט (ראה ד' ברגמן, שביל הזהב: הסונט העברי בתקופת הרנסאנס והבארוק, ירושלים 1995, למשל עמ' 24). באיטלקית **זהב** הוא oro, ובשירה ובדיאלקטים של צפון איטליה מופיעה מילה זו לעתים קרובות גם בצורה or, ובקריאה בעברית **אור**, הרומזת לשמש. תחבולות מעין זו היו נפוצות מאוד בשימוש ב"לועז" בקרב יהודי איטליה במאה השמונה-עשרה (ראה פגיס, סוד, פרק ו, בעיקר עמ' 172–175). נעיר שכתר מלכי איטליה העתיק, שבו הוכתר נאפוליאון ושלא מפתיע למצוא את אזכורו בסונט האיטלקי, היה עשוי מברזל ונקרא corona ferrea, ביטוי ששימש כינוי מיטונימי למלכות איטליה (כתר הברזל נמצא גם במרכז הסמל של נאפוליאון כמלך איטליה). עצם השימוש ב**זהב** בהקשר זה היה טעון דרמשמעות. 7. "שם בשלשה" יכול לכוון לעובדה שנאפוליאון נקרא "שליט" בשלוש מדינות: צרפת, איטליה וברית ריינוס. אמנם זו חזרה על הנאמר, אך הדף הנדון משופע בחזרות. ייתכן שיש כאן רמז לכך ששלוש אותיות משם ה' נכתבות בשמש (ראה פרקי דרבי אליעזר, ו). 8. בטקסט: יכהן, וזו טעות דפוס. 9. מעל האותיות פ"א, אל"ף ורי"ש כתוב בהתאמה: **פראנציה, איטליה, רינו** (FRANCIA), (ITALIA), (RENO). המחבר התכוון בכך לשלושת התארים של נאפוליאון בתקופה הנדונה: קיסר צרפת, מלך איטליה והפרוטקטור של ברית ריינוס. ל-11 המובאות של הכותרת מובאים כאן מראי מקום בתרגום לטיני. אף הפסוק מישעיהו ("כחתן יכהן פאר") עשוי לרמוז לשמש, שכן המילה **חתן** סימנה הרבה פעמים את השמש בחידות באיטליה של המאה השמונה-עשרה, על פי תהלים יט, ו: "והוא כחתן יצא מחפתו שיש כגבור לרוץ ארח" (ראה פגיס, סוד, עמ' 228), ועל פי המדרש: "החמה עולה במרכב מעוטר כחתן" (ראה שם, עמ' 156). הצירוף הבולט בדף "פאר CORONA" עשוי לרמוז גם ל-corona ferrea (ראה הערה 6 לעיל). 10. המילה כתובה באותיות גדולות מאוד. השי"ן מוגבהת ביחס לשתי האותיות האחרות ומצוירת בדמות הכתר בעל שלוש השיניים, ומעל כל אחת מזרועותיה כתובה אות אחת מן המילה **פאר**. מעל הנו"ן כתוב **נאפוליאון** ר-(NAPOLEON), ומעל הרי"ש כתוב **ראשון** ר-(PRIMO). ליד הנו"ן מצוירת כנף. מעליה כתוב "עוף השמים יוליך את הקול" (קהלת י, כ) ותחתיה "הַנְּשָׁר הַגָּדוֹל" (יחזקאל יז, ג). ליד הרי"ש מצוירת כנף אחרת. מעליה כתוב "ובעל כנפים יגיד דבר" (המשך הפסוק מקהלת) ותחתיה "בְּאֵזר פְּנֵי מֶלֶךְ" (משלי טז, טו). גם אזכור השמים עשוי לרמוז לסמלו של נאפוליאון: צבע הרקע של הסמל הוא צבע השמים (azure), ומופיע בו נשר בצבע זהב (or) המחזיק בציפורניו את הברקים של יופיטר, שאף הם מרומזים בחיבור (ראה הערה 90 להלן).

ג. קטע בפריזה

הנשר¹¹ הגדול גדול הכנפים (יח' יז, ג) נושא אלומותיו¹² (תה' קכו, ו) גבורותיו וכבוד הדר מלכותו (שם קמה, יב) יציץ נזרו (שם קלב, יח) ונשא נס¹³ לגוים (יש' ה, כו) אף מרומם (שם' א ב, ז) כמגדל השייך¹⁴ לראשו עטרת־פז (תה' כא, ד) ונאספו שמה (בר' כט, ג) שלש למלכו (אס' א, ג), ויתא ראשי (דב' לג, כא) ההויד והמופת¹⁵ את כבודו ואת גדלו (שם, ה, כד) תחת שיינו¹⁶ ונעטיר להם¹⁷ מן היכלי שייך¹⁸ לשני האותיות¹⁹ (שם' ד, ט) ערכתי נר²⁰ (תה' קלב, יז) איש על דגלו (במ' א, נב) כלו אומר כבוד (תה' כט, ט), העטיריו בעדי²¹:

[תמצית הקטע: הנשר גדול הכנפיים מרים את גודליו. כתרו, שהוא עטרת זהב לראשו, יהיה נס לגוים. ונאספו נציגי שלוש המדינות להמליכו, ובאו ראשי האצולה תחת חסותו. והאות שייך, שצורתה כצורת כתר, תעטיר את המילים **נר** ו**שם**, והן תהפוכנה ל**נשר** ול**שמש**.]

11. המילה **הנשר** כתובה באותיות גדולות, והשייך מוגבהת. מעל הנויך כתוב **נאפוליאון** ו־(NAPOLEON), ומעל הרייז **ראשון** ו־(PRIMO). 12. נראה שיש כאן משחק המבוסס על הדו־משמעות של המילה הלטינית manipulus (וגם של מקבילתה האיטלקית manipolo), המציינת הן 'אלומה' והן 'גדוד חיילים'. המילה מובאת בדף בתרגום הלטיני לפסוק מתהלים: (portans MANIPULOS SUOS). ייתכן גם שיש כאן רמז לפועל האיטלקי allumare ('להאיר'), שצורת הבינוני שלו היא allumato. 13. האותיות נויך, שייך ואל"ף במילה **נושא** גדולות, והשייך מוגבהת. מעל הנויך כתוב **נאפוליאון** ו־(NAPOLEON), ומעל האל"ף כתוב **א** ו־(I). גם המילה **נס** כתובה באותיות גדולות. מעל הנויך כתוב **נאפוליאון** ו־(NAPOLEON) ומעל הסמ"ך **סובראנו** ו־(SOVRANO) ('שליט'). 14. על פי שיר השירים ז, ה: "כמגדל הַשֵּׁן". האות שייך משמשת לאורך קטע ג כסמל של הכתר. 15. על פי דברים יג, ג: "האות והמופת". הקישור מתאפשר בזכות שני קווים בהגיית העברית שבפי יהודי איטליה, שהמחבר מרבה להשתמש בהם: ביטול ההבחנה בין ה"א לאל"ף והגיית תייו רפה כ־[d]. המחבר מתכוון כנראה לראשי האצולה האירופית שהשתתפו בטקס הכתרתו של נאפוליאון. 16. על פי שמות כא, כז: "תחת שְׁנוֹ". גם כאן השייך מסמלת את הכתר. 17. על פי ישעיה יט, כב: "וּנְעֹתָר לָהֶם". 18. על פי תהלים מה, ט: "היכלי שֵׁן". 19. כלומר: השייך, הכתר, נעטרת לשני האותות. נראה לי שהכוונה לשתי מילים שכל אחת מהן בנויה משתי אותיות: המילה **נר** הבאה להלן, והמסמנת את נאפוליאון הראשון, בהיעטרה בשייך הופכת למילה **נשר**, שצוירה לעיל עם שייך מוגבהת ככתר (ראה הערה 10 לעיל); ומאידך גיסא השייך נעטרת גם למילה **שם**, מילת החרוז המבריה בקטע הבא, והופכת אותה ל**שמש**. 20. המילה **נר** כתובה באותיות גדולות. מעל הנויך כתוב **נאפוליאון** ו־(NAPOLEON), ומעל הרייז **ראשון** ו־(PRIMO). כוונת המחבר הן להפיכת המילה **נר** ל**נשר** הן ל"עריכת נר" בעזרת האות שייך, כלומר להפיכת **שם** ל**שמש**, למאור, באמצעות עיטורה בשייך. כמובן, הנר הזה ערוך ל"משיח" ("ערכתי נר למשיחי") כשמן טוב על ראשו (ראה קטע א לעיל). 21. על פי שמות ח, כד: "הַעֲתִירוּ בַעֲדַי". כלומר: שתי המילים **שם** ו**נר** בהפכן ל**נשר** ול**שמש** אומרות כל אחת: "כבוד, העטירו בעדיי", ואומרות זאת "על דגלו", שניתן להבין הן "על סמל של עצמו" הן "על סמלו של נאפוליאון".

ד. קטע בפרוזה מחורזת: הצגת הסונט והשמעת דברי שבח לאשתו של

נאפוליאון ולמשפחתו²²

קייסר לראות²³ איש כי יפליא (ו'י כז, ב) מ"ה שמו ומ"ה שם²⁴ (מש' ל, ד). הנה הבאתי (דב' כו, י) שיר חדש (יש' מב, י; תה' לג, ג; מ, ד; צו, א; צח, א; קמד, ט; קמט, א) אשר ידבר בשם (דב' יח, כ). מנחתי מידי (בר' לג, י) אנכי אשלח (שם, לח, יז) לאיש מנחת²⁵ אותיותי אלה (שמי' י, א) קראתי בשם (שם לא, ב). למען תהיה לי השירה הזאת לעד (דב' לא, יט) ליראה את השם (שם כח, נח). ובא אליה מלך גדול (קה' ט, יד) עצום ורב (דב' ט, יד; כו, ה) ונקר"אה²⁶ בשם (אס' ב, יד). קיסר וגדול **נאפוליאון** א' לארז אדיר (יח' יז, כג) טוב שם (בר' ב, יב; קה' ז, א). אמרת ה' צרפ"תהו (תה' קה, יט) קיסר-צרפתים.²⁷

22. הקטע נחרז במילה **שם**, וניתן לשאול למה נבחרה מילה זו דווקא. אמנם הסונט "גדול ורב ורם" מוקדש לשמו של הגיבור, נאפוליאון, אך ייתכן שפעלו כאן שיקולים נוספים. השי"ן, שאף היא שולטת בדף מבחינה חזותית, בהצטרפה למילה **שם** הופכת אותה ל**שמש**, והרי השמש נרמזת בהערה האיטלקית למילה **יוספה** (שמה של ג'וזפינה, אשתו של נאפוליאון): L'ASTRO luminoso Risplendente col nostro SOLE (הכוכב הזוהר, שהוא מחזיר אורו של השמש שלנו). מאידך גיסא השי"ן הגדולה בראשה של המילה **שם** מתייחסת לאות N, האות הראשונה במילה Nome (יִשְׁם' באיטלקית ובלטינית). N היא גם סמלו של נאפוליאון, ובכך מחוברים באות שי"ן, בהרכבתה עם המילה **שם**, שלושה סמלים: הכתר (צורת האות), השם נאפוליאון (N, בתחבולה מעין "לועז") והשמש. 23. על פי שמות ג, ד: "כי סר לראות". 24. המובאה מדויקת, לכן תמוה שהמילה **מ"ה** כתובה בגרשיים, הרומזים בדרך כלל למשמעות אחרת או לשימוש שאינו רגיל. נראה לי שיש כאן שתי תחבולות: (1) תחבולה מעין "לועז" (ראה פגיס, סוד, עמ' 162–183) או מעין השירה המקרונית, כלומר צריך לקרוא את המילים **מ"ה שמו** בהגייה המקומית, הוונציאנית: massimo (התנועה השנייה, הבלתי-מוטעמת, צריכה להיות הגויה כתנועה קדמית גבוהה בין i ל-e), ולהבין על פי הוראת המילה האיטלקית: 'גדול מאוד', 'הכי גדול', ועל פי שימושה כתוספת לתואר של הקיסר ברומא העתיקה (וברומא של האפיפיור): pontifex maximus (באיטלקית pontifice massimo). נוסף שבהערות האיטלקיות לסונט נקרא נאפוליאון GIOVE-MASSIMO, כלומר יופיטרוס הגדול (ראה הערה 90 להלן), ואילו ג'וזפינה, אשתו של נאפוליאון, נקראת (בהערה האיטלקית למילה **יוספה**) MATRONA-JUNO, כלומר אשתו של יופיטרוס; (2) הערך הגימטרי של **מ"ה**, 45, שווה לזה של המילה **אדם**, ואילו הערך הגימטרי המשותף של שתי מילות **מ"ה** המסומנות בגרשיים, 90, שווה לזה של המילה **מלך**. על היחס בין הערכים הגימטריים של **אדם** ושל **מלך** בחידות ממוצא איטלקי ראה פגיס, סוד, עמ' 132, 151. 25. על פי בר' מג, יא: "לאיש מנחה". המילה **איש** כתובה באותיות גדולות, כלומר הכוונה לנאפוליאון. 26. במקרא בא הפועל בעבר בגוף נסתרת, וכאן הוא בא בעתיד מוארך בגוף מדברים, ומכאן השימוש בגרשיים. 27. כלומר: אִמְרַת ה' סיגלה אותו להיות קיסר הצרפתים, מלך איטליה והפרוטקטור של ברית ריינוס. משחק המילים המיוסד על הדמיון בין הפועל צר"ף על נטיותיו לבין השם **צרפת** מתועד היטב באיטליה. ראה לדוגמה חידתו של ר"י סגוניטי "קורא ידיד ל"י" מ-1784. דברי המחבר "תיבת צרפת בעצמה רומז לצורפי הכסף" מובאים אצל פגיס (סוד, עמ' 183).

מלך-איטאליא *מגן להולכי-תום (מש' ב, ז) המלכים נועדו (תה' מח, ה) נאמני-ארץ (שם קא, ו) לקרא בשם (בר' ד, כו). אשר על הנהר (במ' כב, ה) בְּרִיִּין יחד.²⁸ להם ראש אחד (הו' ב, ב) אף חובב (דב' לג, ג) לתהלה ולשם (שם כו, יט; צפ' ג, יט). אויביו אלביש בשת (תה' קלב, יח) וייראו גוים את שם (שם קב, טז). ואני תפלתי (שם סט, יד) לה' לשם (יש' נה, יג). ראה ה' קייסר²⁹ יאריך ימים על ממלכתו (דב' יז, כ) יד ושם (יש' נו, ה). איש ואשתו (בר' ז, ב) חיים עם אשה (קה' ט, ט) חמדת נשים (דב' יא, לז) *וְיִוְסַפָּה פליטת בית³⁰ להקים שם (רות ד, ה). קמה כל המשפחה (שמ"ב יד, ז) צמרת הארז (יח' יז, ג) הרמה³¹ קייסרים קמו³² איש בשם (מי' ד, ה). עוד כל ימי הארץ (בר' ח, כב) כלם בשם (צפ' ג, ט). כִּיִּר :

[תמצית הקטע: אם ישאל איש מה שמו של הקיסר, הבאתי שיר חדש שידבר בשמו. אשלח לנאפוליאון כְּמנחה את הדברים האלה, שקראתי על שמו, כדי שתהיה השירה הזאת עדות לִיראתי. השירה הזאת מספרת על המלך הגדול ונקראת בשמו. הקיסר הגדול נאפוליאון הראשון דומה לארז אדיר. אֶמרת ה' סיגלה אותו להיות קיסר הצרפתים. הוא גם מלך איטליה ופרוטקטור למלכים ישרי הלב שנועדו יחד על הנהר ריינוס להמליכו עליהם. לכולם הוא ראש אחד, חביב ומהולל. אלביש את אויביו בושת, ויפחדו הגויים מִשְמו. ואני אתפלל לה' בעדו, שיאריך ה' את ימי ממלכתו. וגם אתפלל בעד הקיסר שיאריך חיים עם אשתו, שהיא חמדת נשים, ג'וזפינה האצילה, ושיקים שלשלתו. ותקום כל המשפחה, צמרת הארז הרמה, כמשפחת קיסרים. וכל הימים שהארץ קיימת יהיו ימי שלטונו. כן יהי רצון.]

28. על פי איוב לח, ז: "בְּרִין יחד". בכינוי "הולכי תום [...] ברִין יחד" הכוונה לנסיכים גרמנים שהשתתפו בברית ריינוס. 29. על פי שמות ג, ד: "וירא ה' כי סר". 30. על פי מלכים ב יט, ל: "וְיִוְסַפָּה פליטת בית יהודה". 31. נפוץ במקרא. 32. על פי תהלים נד, ה: "כי זרים קמו". הגיית s במעמד בין-תנועתי כהגה קולי אופיינית לצפון איטליה (ראה רולפס, דקדוק, סעיף 211).

ה. קטע בפרוזה מחורזת: הצהרה על השתחררות מכבלי המשקל הספרדי.³³
ועדותי זו (תה' קלב, יב) האבן הראשה (זכ' ד, ז). השיר יהיה (יש' ל, כט) דרור בא"רש.³⁴
והרשיית פרושיה:³⁵

מאת כל איש (הו' כה, ב) שומע שיר³⁶ א"ת³⁷ לְשון (יש' יא, טו). אנכי אדרוש (דב' יח, יט)
מענה לְשון (מש' טז, א). לדבר הזה יסלח (מל"ב ה, יח) את ק"ול ית"דות³⁸ נתן לי לְשון
(יש' ג, ד). כי המליץ בינותם (בר' מב, כג) מניח לו לְשון³⁹. נפלו לי בנעימים (תה' טז, ו)
ותרון לְשון (יש' לה, ו). מש"קיל שיר ית"דות⁴⁰ אין יתרון לבעל הַלְשון⁴¹ ית"ד

33. הכותרת נחרזת בשה, והקטע גופו נחרז במילה לשון, המנוקדת לְשון או לְשון בהתאם
לניקוד המילה בפסוק המצוטט. בקטע מסביר המחבר שאין הוא רוצה להיות כבול לכללי
הכתיבה במשקלים ספרדיים, ביתדות, אלא רוצה הוא לשחרר את לשונו. אין צריך לומר
שלשונו כבולה לחלוטין לשברי הפסוקים המצוטטים. ייתכן שהמילה לשון, בהגייתה
האיטלקית הצפונית, נרמזת בקטע האיטלקי הקודם לקטעים "קיסר לראות איש כי יפליא"
(קטע ד) ו"ועדותי זו האבן הראשה" (קטע ה). שם מדובר על משחקי מילים מסוגים שונים,
היוצרים בניין: *che brilla di Gioia nello splendore d'un nuovo Blasono, che n'e' l'Anima. Questo Blasono e' Nobile, e facente-colpo in quanto le sue eloquenti
espressioni solo atte sono a quel dolce Incanto, che serve al Soggetto, segnandone le
Auguste Fisionomie (=שזוהר מן השמחה באורו של הסמל החדש, שהוא הנשמה שלו. הסמל
הזה אצילי, ומדהים בביטוייו המליציים, שרק הם מתאימים לשיר הנעים המשרת לנושא,
בסמלו את הפנים המלכותיים). במילה Blasono (יסמל), המסוגל ליצור כאמור ביטויים
מליציים) מוסתרים המילה לשון או הביטוי בלשון, בדומה ל"לועז הפוך" בחידות מאיטליה
(ראה פגיס, סוד, עמ' 168). 34. על פי ויקרא כה, י: "דרור בארץ". משחק המילים בנוי על
הגיית הצד"י האופיינית לצפון איטליה (ראה הרטום, מבטא, עמ' 56), הקיימת גם בארצות אחרות.
הצד"י בפי יהודי צפון איטליה (ראה הרטום, מבטא, עמ' 56), הקיימת גם בארצות אחרות.
המשחק ארץ-ארש רגיל באיטליה של המאה השמונה-עשרה (ראה פגיס, סוד, עמ' 72
הערה 15). יושם לב לסיומו של הקטע הקודם, שבו מובאות מילים הזהות בהגייה לארש: "כל
המשפחה צמרת הארז [...] עוד כל ימי הארץ כלם בשם". 35. על פי הושע ה, א: "ירשת
פרושה". הרשת, בה"א הידיעה, לקוחה כנראה משמות כז, ד-ה, והיא מסמנת את החלק
התחתון של הטקסט בדף, כלומר את חלק הפירוש הנמצא בצד הדף תחת הסונט, בדומה
להרשת של המזבח: "ונתתה אתה תחת כרכב המזבח מלמטה והיתה הרשת עד חצי המזבח"
(שם, ה). בכותרת הקטע בולט ריבוי השימוש באותיות רי"ש ושי"ן, ואולי יש כאן התייחסות
לשי"ן שבשם האות רי"ש (האות שי"ן משמשת הרבה כצורת הכתר בדף) ולמילה האיטלקית
(ימלך). ונוסיף את משמעות ריש בארמית, יראש', ואת הקריאה האפשרית בכיוון ההפוך:
שיר. 36. קהלת ז, ה: "מאיש שמע שיר". 37. כאמור, הקטע מוקדש להצדקת הכתיבה
במשקל האיטלקי הסילאבי ולא במשקל הספרדי, הד למאבק שהתרחש בתקופה זו (ראה ד'
פגיס, "המצאת היאמבוס העברי ותמורות במטריקה העברית באיטליה", הספרות ד [1973],
עמ' 651–712. הסונט נכתב במשקל האיטלקי endecassillabo tronco: עשר הברות בכל שורה
בהטעמת מלרע (ושוא נע נחשב לתנועה מלאה). ייתכן שהגרשיים במילה א"ת רומזים לקריאה
בראשי תיבות: אנדיקסילבו תרונקו. 38. על פי שמות לח, לא: "ואת כל יתדת". 39. על פי
קהלת ה, יא: "מניח לו לישון". 40. על פי תהלים מה, א: "משכיל שיר ידית". 41. קהלת*

במקום נאמן (שם כב, כג) בל יכון בא"רש איש לְשׁוֹן.⁴² יתדותיו לנצח (שם לג, כ) דבק לְשׁוֹן? (איכה ד, ד)

[תמצית הקטע: ומעיד אני בראש השיר ששירי יהיה חופשי בדרך הבעתו. ותמצא את הפירוש לשיר למטה. אבקש מכל איש שמבין בענייני שיר ולשון שישלח לי שאינני משתמש במשקלי תנועה ויתד. כי המשתמש בהם עוזב את הלשון. הם נפלו משירתי והלשון תשיר. אין יתרון לבעל הלשון בשימוש במשקלי תנועה ויתד. איש לשון לא יכניס יתד לשירתו. התדבק לשון ביתדות לנצח!]

ו. הסונט⁴³

ידי זהב⁴⁴

גְדוֹל וְרָב נֶרֶם (דב' ב, י) נַאפּוֹלִיאון

אֶזְמַרְהָ שְׁמֶךָ (תה' ט, ג) מְשָׁמֶן טוֹב (קה' ז, א)

עַל אֶף אֹיִבִּי,⁴⁵ אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב⁴⁶ (אס' ה, ד)

שְׁפָתַי תִּרְנְנֶה-פֶּה-לְאֵוֹן⁴⁷

דְּמוּ יוֹשְׁבֵי בְּאֵי! (יש' כג, ב) גְּנֹא-פֶה⁴⁸ לְאֵוֹן

הַרְכַּלְתָּ הָעַמִּים (יח' כז, ג) לְדֶרֶךְ לֹא טוֹב (תה' לו, ה)

וְאֵנּוּ דִּיגִים⁴⁹ אֵין עֵשָׂה טוֹב (תה' יד, א)

הַמִּחֵץ יַעֲוֶף יוֹמָם (שם צא, ה) טְפוֹל-אֵי-לְאֵוֹן

י, יא: "ואין יתרון לבעל הלשון". ⁴² על פי תהלים קמ, יב: "איש לשון בל יכון בארץ". ⁴³ מעל הסונט כתוב הפסוק "לְהוֹדִיעַ שְׁמֶךָ לְצִרְיָד מִפְּנִיךָ גוֹיִם יִרְגְּזוּ" (ישעיה סד, א). מראי המקום של הפסוקים המצוטטים בסונט מובאים בשוליו. הסונט כתוב במשקל אנדיקסילבו טרונקו (ראה הערה 37 לעיל). כל בית נחתם בשם **נאפוליאון**, המחולק למילים ולחלקי מילים עבריות שונות, בדומה לשירה המקרונית. האותיות העבריות העיליות מתייחסות להערות הפירוש המובאות בקטע ז להלן. ⁴⁴ המילה **זהב** משמשת, כידוע, לציון סונט (ראה הערה 6 לעיל), בין היתר בגלל הערך הגימטרי שלה (14), השווה למספר השורות בסונט הקלאסי. הגימטריה מסבירה גם את השימוש במילה **יד** (שערכה הגימטרי 14), אבל אין מחזור השימוש בצורת **ידי**. אולי התכוון המחבר לערך הגימטרי של הביטוי **ידי זהב** (38), שהוא כפל מספר ההערות בחלק הפירוש הבא אחרי הסונט – 19. המספר הזה מודגש בידי המחבר בתחילת הפירוש (ראה להלן). אם כן השם שניתן לפירוש לעיל, **הרשת** (ראה הערה 35 לעיל), מתאים לנאמר בשמות כז, ה: "והיתה הרשת עד חצי המזבח", כלומר פי שניים טמון בשיר בהשוואה למפוענח בפירוש. ייתכן גם שהביטוי **ידי זהב** משמש כאן מטפורה לקרני השמש. ויכול להיות שרמוז כאן פרט נוסף בסמלו של נאפוליאון: יד הצדק (manus justitiae), במקורו סמלו של קארל הגדול, במיוחד אם נזכור שהסונט משבח את נאפוליאון המחוקק. ⁴⁵ על פי תהלים קלח, ז: "על אף אֹיִבִּי". ⁴⁶ ס"ל: אִם-עַל-הַמֶּלֶךְ, במקפים. ⁴⁷ על פי תהלים עא, כג: "תרננה שפתיי". ס"ל: שְׁפָתַי, בפתח. ⁴⁸ מלכים ב, ב, ב "שב נא פה". ⁴⁹ על פי ישעיה יט, ח: "ואנו הדיגים". ס"ל: דִּיגִים, בלא דגש.

יִמְלִי־צֶדֶק (בר' יד, יח) יִתְּחַן (מש' ג, לד) יִלְקַח־טוֹב (שם ד, ב)
אִם לֹא תִשְׁלִים עִמָּךְ⁵⁰ עִיר יִדְּהָמִים (יח' כב, ב)
שְׁלַח אֶצְבֶּע (יש' נח, ט) דְּבַר־טָנָא (שמי' יא, ב) – טִפּוּל־אִי־הוֹן

לִוְיָתָן בְּחִכָּה (איוב מ, כה) בָּלַב יָמִים (תה' מו, ג)
הֵן יִתְּנוּ בְּקוּלוֹ קוֹל (שם סח, לד) בְּרִכּוֹת־טוֹב (שם כא, ד)
אֲשֶׁר בִּרְךָ (דב' לג, א) גַּם־אֲמָנָה⁵¹ פֶּה־טִפּוּלָּאוֹן

[תמצית הקטע: גדול ורב ורם נאפוליאון, אזמרה לשמך, שהוא טוב משמן. אם הדבר טוב בעיני המלך, אשיר באון, על אף האויב. שתקו, תושבי אנגליה! לכי והתאבלי, את המסיטה את העמים לדרך רעה, ויתאבלו תושבי אנגליה, כי אין להם מנוס מן החץ שיגיע לאור היום. נפול, אי מרמה ועוול! נאפוליאון ילמדך לקח אם לא תתפייסי, עיר הדמים. נאפוליאון, שלח אצבעך ואמור: "נפול, אי העושר!", ואז אף הלווייתן הנלכד בחכה בלב הימים ייתן את קולו ויברך את האריה.]

ז. הפירוש העברי לסונט

הלא פִּירוּשׁ⁵² בשבתנו על שִׁיר⁵³.

וִיטִי⁵⁴ עַד אִישׁ (בר' לח, א) יֵשֶׁת חֶשֶׁךְ סִדְרִי⁵⁵ עַל עַל־מוֹת שִׁיר⁵⁶. ויפגע במקום (שם כח, יא) אִמַּר בִּלְבוֹ⁵⁷ דָּבָר רַע בִּישִׁיר⁵⁸. וְהִיָּה כָל מִבְקֵשׁ (שמי' לג, ז) אִישׁ לְלִשְׁוֹנוֹ (בר' י, ה) הִנְנִי מִפִּי־תַח־⁵⁹ תַּחַת הַשִּׁיר⁶⁰. לְהֹאִיר עַל הָאֵרֶשׁ⁶¹ אִיךְ נִשִּׁיר אֶת שִׁיר (תה' קלז, ד):

[תמצית ההקדמה לפירוש: הנה הפירוש לשיר. והנה יִיט הערות בשביל מי שיעלמו ממנו מקומות חשוכים בשיר, וימצא בו מקום רע בשיר. ולכל איש שיבקש להבין את לשון השיר, הנה מפתח לרגלי השיר. להבהיר את המילים ולהבין את השיר.]

50. דברים כ, יב: "ואם לא תשלים עמך". 51. בראשית כ, יב: "וגם אמנה". 52. על פי ישעיה נח, ז: "הלוא פִּרְס", בהתאם להגיית שיין כ-[s] בפי יהודי צפון איטליה. 53. על פי שמות טז, ג: "בשבתנו על סיר". 54. המחבר מתכוון לִיט ההערות של הפירוש, ואולי גם ל־ad (a) בלטינית ובאיטלקית, שמשמעותה 'אלי, ילי'. 55. על פי תהלים יח, יב: "ישת חשך סתריו", בהתאם להגיית ייִר רפה כ-[d] בפי יהודי צפון איטליה (ראה הרטום, מבטא, עמ' 57). 56. בר' מו, א – בשינוי המשמעות של המילה **עלמות**, המסמנת כאן את הנסתרות שבשיר. 57. עובדיה ג: "אמר בלבו"; תהלים י, ו; י, יא; י, יג: "אמר בלבו". 58. על פי מלכים ב ד, מא: "דבר רע בסיר". כלומר הפירוש מיועד למי שלא יבין את דברי הסוד שבשיר ויפרש אותו לרעה. 59. זכריה ג, ט: "הנני מִפִּתֵּחַ". ייתכן שעל בחירת המילה השפיע שם של מדור נפוץ בחידות הצורה (ראה פגיס, סוד, עמ' 10, 154). 60. על פי קהלת ז, ו: "תחת הסיר". 61. על פי בראשית א, טו; א, יז: "להאיר על הארץ".

(א) ול"ו בִּכְחָ, ודמות אחד (יח' א, טז) יאמר חזק⁶³ (יש' מא, ו) = מצאתי הון = הושע: יב: ט: ראשית אוני⁶⁴ הולך למייד⁶⁵ בחזק יבא (יש' מ, י) שהביאותיו א"ל ביי"ת (שה"ש ג, ד). לדב"ק טוב הוא⁶⁶ (יש' מא, ז) לשרת בביי"ת⁶⁷ (דה"א כו, יב). סמכ"תי באומרים לי ביי"ת⁶⁸ = למי מריבה = [במ"י כ: כד: לרקמות תובל = תהלים: מה: טו: למיידו לשונם (יר' ט, ד) וימירו את כבודם (תה' קו, כ) שעומדים בביי"ת (שם קלה, ב). אף אני אעשה זאת (וי' ט, טז) למייד במדבר⁶⁹ רוב טוב לביי"ת (יש' סג, ז). למיידו היטב (שם, א, יז) אין זה כי אם ביי"ת⁷⁰ (בר' כח, יז):

[תמצית הסעיף: משמעות התיבה **לאון** היא 'בכוח'. דוגמה **לאון** במשמעות 'חוזק': "מצאתי און" (הוי' יב, ט). בהיקרות הראשונה הזאת בשיר מופיעה התיבה **לאון** במשמעות 'בחוזק'. כך הבאתי אותה, בלמ"ד במקום הביי"ת. הלמ"ד מתאימה לשמש במקום הביי"ת כמילת יחס. הסתמכתי על הפסוקים שבהם הלמ"ד באה במקום הביי"ת: "למי מריבה" (במ"י כ, כד); "לרקמות תובל" (תה' מה, טו). בפסוקים אלו המירה הלמ"ד את הביי"ת. גם אני אשתמש בדיבורי בלמ"ד, שהיא טובה מאוד במקום הביי"ת].

(ב) אִי זה מקום בינה⁷¹, ואמר יושב ה"אִי⁷² (יש' כ, ו) - נְגִילָטִיָּא:

[תמצית הסעיף: יושבי אנגליה אמרו שהאי הוא מקום בינה, והמשפט "דמו יושבי אי" שבסוגט הוא תשובה לדבריהם.]

(ג) כרע כאח⁷³ (תה' לה, יד) = הנה נא זקנתי = בראשית: כז: ב:

(ד) לאב"ל דמה⁷⁴, הוא הגורל⁷⁵ (אס' ג, ט, כד) לכל הנופלים (תה' קמה, יד) אך אב"ל

62. על פי זכריה ד, ו: "ולא בכח". כלומר המשמעות של **לאון** היא 'בכוח'. המחבר מביא להלן פסוק מהושע שבו המילה **און** משמשת במשמעות 'כוח', ואחר כך מביא הוכחות לכך שלמ"ד היחס יכולה לשמש במקום ביי"ת היחס. 63. כלומר: ודוגמה אחת תעיד על הפירוש 'כוח' באופן חזק ומשכנע. 64. בראשית מט, ג: "וראשית אוני". ייתכן שהמחבר מתכוון כאן גם לכך שזוהי ההיקרות הראשונה של המילה **און** בסוגט, שכן בהמשך מופיעה המילה בהוראות אחרות. 65. על פי שם כה, לב: "הולך למות". כלומר: מופיע עם למ"ד היחס. 66. כלומר: למ"ד טובה לשמש כמילת יחס. על שימושי **דָּבַק** בדקדוק ראה י' קלצ'קין, אוצר המונחים הפילוסופיים, ברלין תרפ"ח-תרצ"ד, בערכו; ספר הרקמה לר' יונה אבן ג'ינאח, מהדורת מ' וילנסקי, ב, ירושלים תשכ"ח, עמ' תשיב. 67. כלומר: לשמש במקום הביי"ת, אך תיתכן כאן משמעות נוספת: לשמש בבית של השיר, וכך גם במקומות אחרים בסעיף זה. 68. על פי תהלים קכב, א: "שמחתי באמרים ליי". בסמוך מובאים הפסוקים שהם "למודים", כלומר שיש בהם למ"ד במקום ביי"ת. 69. על פי שמות יד, יא: "למות במדבר". ס"ל: למייד, בניקוד. 70. כלומר: כש"למודים" היטב, כשמשתמשים בצורה הנכונה, הלמ"ד יכולה לשמש במקום הביי"ת. 71. על פי איוב כח, יב; כ: "ואי זה מקום בינה". 72. יש כאן שימוש מקרוני ליצירת שם האויב: האי Inghilterra, הוא שמה של אנגליה בפי האיטלקים. 73. כלומר מקרה דומה של שימוש בנא להצגה ולא לזירוז. 74. על פי תהלים קמד, ד: "להבל דמה". כלומר המילה **און** משמשת כאן במשמעות 'אֶבֶל'. 75. כאמור,

יהמיון.⁷⁶ ואוי"ן בן פ"לת⁷⁷ (במ' טז, א). והנה תו"מים⁷⁸ (בר' כה, כד) = לא אכלתי באוני [ס"ל: באני] = הדברים: כו: יד: = בלחם אוניס והקרוב אליו (אס' א, יד) שם בבי"ת⁷⁹ (בר' לט, יא; לט, כ) עד ממחר (מל' ג, ה), וא"בל הביא גם הוא:⁸⁰

[תמצית הסעיף: המילה **און** משמשת כאן במשמעות 'אָבְל': כל הנופלים ישמיעו קול אָבְל. האבל הוא תוצאת הנפילה. השימושים הדומים במילה **אוני** הם: "לא אכלתי באני" (דב' כו, יד); "כלחם אוניס" (הו' ט, ד). עוד דוגמה נמצאת להלן בשיר עצמו, כמו עַד הממחר להעיד: "ואנו הדיגים" (יש' יט, ח). גם שם המשמעות היא 'אבלי'.]

(ה) לעיר יקרא (מ"ו, ו, ט) – לונדרא⁸¹ – הלא היא (יהו' י, יג) ברבת (דב' ג, יא) סחר גויס (יש' כג, ג), **שבי דומס**:⁸² (שם מז, ה) ואף גם זאת (ו"ו כו, מד), על כן שם העיר (בר' כו, לג) רכלת העמים (יח' כז, ג) כי תקנה (שם' כא, ב) דם נפשות אביונים (יר' ב, לד) שפתיה נעות (שמו"א, יג) על מלכי האדמה⁸³ לכו לחי"מו (מש' ט, ה), והם יקחו את הזהב (שם' כח, ה) תתן להם ילקוטון (תה' קד, כח) ויהי הדם בכל הארץ:⁸⁴

[תמצית הסעיף: העיר הקרויה לונדון, הגדולה בסחר העמים, שבי דום! לונדון נקראת גם "רוכלת העמים", כי היא קונה את דם נפשות העניים ואומרת למלכי הארץ: "לכו הילחמו". הם לוקחים את כספה, ודם נשפך בכל הארץ.]

(ו) אשכילה בדרך (תה' קא, ב): שלשת אלפים משל⁸⁵ (מל"א ה, יב):

(ז) גם זה לעומת⁸⁶ העם היושב⁸⁷ א"י זה בית⁸⁸ הולך נכחו⁸⁹ (יש' נד, ב):

השימוש בקטעי הפסוקים מרחיק אותם בדרך כלל בכוונה מן המשמעות בהקשר המקראי, לכן קשה לומר אם יש כאן רמז לנפילתו של המן (אך ראה הדיון ב**נפול** בסעיף ט להלן). **76.** על פי תהלים לט, ז: "אך הבל יהמיון". **77.** כלומר: ה**אבל** הוא בנה של **פלת** (שם פעולה שהמחבר בנה מהשורש נפ"ל), תוצאת הנפילה, וראה הדיון ב**נפול** להלן (סעיף ט). האם אף כאן הבחירה בהקשר המקראי (מרד קורח) אינה מקרית? **78.** כלומר: והנה המקרים הדומים, התאומים, לשימוש במילה **און**. ס"ל: דו"מים. נראה שפעלה כאן השפעת ההגייה. **79.** כלומר: להלן בבית בסונט. **80.** על פי בראשית ד, ד: "והבל הביא גם הוא". כלומר: אף הביטוי המקראי "ואנו הדיגים" מדבר על אָבְל. **81.** המחבר מתכוון ל-Londra, שמה של לונדון בפי האיטלקים. **82.** כלומר הפנייה **דָמו** שבסונט ("דמו יושבי א"י") כוונה ללונדון. **83.** ישעיה כד, כא: "ועל מלכי האדמה". **84.** על פי שמות ז, כא: "ויהי הדם בכל ארץ". **85.** ייתכן שכוונת המחבר להשוות את נאפוליאון לשלמה, שהשכיל בדרכו כשם שנאפוליאון השכיל בדרכו בניגוד לשכלותה של אנגליה. ייתכן גם שהתכוון לריבוי הקְשלים שבסונט. רמזים דומים נמצאים במקומות אחרים בפירוש. **86.** על פי קהלת ז, יד: "גם את זה לעמתי". **87.** נפוץ במקרא. **88.** שמואל א ט, יח; ישעיה סו, א: "אֵי זה בית". **89.** כלומר: גם הבית הזה מכון כנגד העם היושב באי, באנגליה.

(ח) חץ שחוט⁹⁰ (יר' ט, ז) בלב אויבי המלך (תה' מה, ו) כי עוף השמים יוליך (קה' י, כ), וראו כל העמים (תה' צד, ו) תורה אחת ומשפט אחד (במ' טו, טז) וְצִרְפָּתִים כִּצְרָף אֶת הַכֶּסֶף:⁹¹

[תמצית הסעיף: החץ יעוף כמו נשר אל לב אויבי המלך, ויראו העמים שלכולם משפט אחד, והצרפתים הם העם הנצרף כמו הכסף הטהור].

(ט) יהיה מ"קור נפתח⁹² (זכ' יג, א) הנשמע כמוהו (דב' ד, לב) נובע מ"קור (מש' יח, ד) מאמר אסתר⁹³ ירד המ"ן (במ' יא, ט) = נפול תפול = אסתר: ו: יג: וכי דגיש"ן⁹⁴ אל פ"א אדבר בו⁹⁵ הלא טוב (שופ' ח, ב; מל"ב ה, יב) הולך וחזק (שמ' יט, יט) את הקריאה (יונה ג, ב) בגאון שם⁹⁶ (מי' ה, ג), כי בגלל הדב"ר (דב' טו, י) לפאר מקום (יש' ס, יג) יעשה חפשי (שמ"א יז, כה) החז"ק הוא הרפ"ה⁹⁷ (במ' יג, יח):

[תמצית הסעיף: נפתח את המקור המקראי ונלמד ממנו להשתמש בצורת המקור **נפול**. במגילת אסתר נאמר על ירדת המן מגדולתו: "נפול תפול" (אס' ו, יג). ועל הדגש ששמתי בפ"א אגיד שלשמו של הגאון (נאפוליאון) מתאימה הקריאה ביתר עוז, ולתפארת הקריאה ניתן לקרוא עיצור רפה כעיצור שיש בו דגש].

90. נראה שיש כאן עוד רמז לשמש. ההערה האיטלקית המקבילה: A senso dell'autore sta preparato il fulmine tra gli artigli dell'Aquila di = GIOVE-MASSIMO = המחבר הברק מוכן בין ציפורני הנשר של יופיטר מקסימוס). massimo הוא שמו של נאפוליאון (ראה הערה 24 לעיל), וגיופינה, אשת נאפוליאון, היא הן יונונה, אשתו של יופיטרס (ראה שם), הן הכוכב המחזיר את אורו של של בעלה, הוא "השמש" (ראה הערה 22 לעיל). נזכיר שהנשר המחזיק את הברקים הוא סמלו של נאפוליאון. במיוחד יושם לב לקטעי הפסוקים הבאים בסוף ההערה הלטינית-איטלקית והמסבירים לכאורה באלו חצים מדובר: Sagittae Potentis acutae. Fiat lux! (חצי גבור שנונים [תהלים קכ, ד]. יהי אור [בראשית א, ג]). ייתכן שכאן חשוב גם ההקשר הכללי של תהלים קכ. יושם לב לקרבה אל הטרניצה הבאה בסונט, שבפתיחתה מוזכרים מלכיצדק ו"קודיצי נאפוליאון" (סעיף יג להלן), וראה גם סעיף יט להלן. 91. זכריה יג, ט, בשינוי הניקוד והמשמעות. שורה זו והערה זו הן מתארות את המאבק נגד אנגליה הן מכשירות את הקרקע למעבר לנאפוליאון המחוקק, ל"קודיצי נאפוליאון". 92. לכאורה יש כאן הערה דקדוקית המספקת מקור, סיבה, לשימוש בצורת המקור ולדגש בפ"א, אך אולי המחבר משווה כאן בין אויבי נאפוליאון לבין המן. אם כך הוא, ייתכן שיש רמז לאסתר גם בכינוי שניתן לעיל לגיופינה, הכוכב ASTRO (ראה הערה 22 לעיל). 93. אסתר ט, לב: "ומאמר אסתר". 94. על פי מלאכי א, ח: "וכי תגשון". 95. על פי במדבר יב, ח: "פה אל פה אדבר בו". ייתכן שיש כאן תחבולת "לועז מפוצל" (ראה פגיס, סוד, עמ' 176-180): המילה **אדבר** רומזת לכך שנושא הדיבור נמצא משני צדיה, ושיש לקרוא **פא** [...] **בו**, כלומר Febo (ישמש'). כל המשפט מדבר על "גאון שם". 96. כלומר מדובר כאן בקריאת השם (שם הגאון). 97. ייתכן שיש כאן רמז לא רק לקריאה חופשית **נפול** במקום **נפול**, אלא גם לקריאה Febo בפ"א רפה. רמזים מעין זה רגילים בחידות הצורה באיטליה, למשל: "פן יאחר אישים נמצא מנוח / נולד להרפא בן מודעתנו / הקרב עשה אשה ריח ניחוח" (ראה פגיס, סוד, עמ' 179). המילה הלועזית הנסתרת והמפוצלת היא fenice (פניקסי). המילה **להרפא** רומזת לצורך להגות את הפ"א במילה **פן** רפה, וראה פגיס, סוד, שם.

(י) בדמותו כצלמו⁹⁸ (בר' ה, ג) = אי הבל = בראשית: ד: ט: (יא) מרמה ועולה (תה' מג, א), פִּיתְרו לַקְרָאת רעהו⁹⁹ = וידיו שתבנה אונו = איוב: כ: י: (יב) כעצם השמים לתו"א¹⁰⁰. הדרת הקיסר ומלך ירי"ה¹⁰¹ (יג) וגם הוא טוב תוא"ר (מל"א, ו) ספ־הישר (יהו' י, יג; שמ"ב א, יח) אשר ל"ו יקָרָא¹⁰² = קוֹדִיצִי-נַאפּוֹלִיאון = שם רמ"ז¹⁰³ ה"תן יש¹⁰⁴ כי שבי"ח משפחה¹⁰⁵ כאשר הפך איש¹⁰⁶ (מל"ב ה, כו) פשט"ה המשפח"ת¹⁰⁷ לשמו כי נעים (תה' קלה, ג):

[תמצית הסעיף: אף המילים "לקח טוב" הן התואר הטוב שניתן לנאפוליאון בגלל ספר המשפטים הנקרא "קודיצי נאפוליאון" (הקודקס של נאפוליאון). בשם זה יש גם רמז לשם משפחתו של נאפוליאון לפי חכמת הנסתר: אם הופכים את סדרן הפשוט של אותיות הצירוף, מקבלים "חלק טוב", כלומר שם משפחתו הנעים של נאפוליאון, [Bonaparte]

(יד) אוי עיר הדמים¹⁰⁸ (יח' כד, ו; כד, ט) – לוֹנְדְרָא – העיר מלאה חמס¹⁰⁹ והיא גלתה את מקור דמיה¹¹⁰ (יח' כ, יח) למען ראות המלחמה (שמ"א יז, כח), כי אמרה¹¹¹ למלכ־יֶאֱרָץ (תה' עו, יג; פט, כח) מי האיש החפץ (שם לד, יג) הכסף נתון לך (אס' ג, יא) וצא הלחם (שמי' יז, ט): (כמביא למעלה [תה' עד, ה] אך בחמשה) (יח' כג, לט)

[תמצית הסעיף: עיר הדמים היא לונדון, עיר מלאה חמס, שנתנה את כספה כדי להסיט למלחמה, כי היא אמרה למלכי הארץ: "קחו כסף וצאו למלחמה" (כפי שכתוב לעיל בסעיף החמישי).]

98. כלומר: דוגמה לשימוש דומה במילה **אי** במשמעות 'איפה'. 99. על פי בראשית טו, י: "בתרו לקראת רעהו". נראה שבמקום זה, בניגוד לחילופי ת – ד, א – ה, ש – ס – צ – ז, המשחק מבוסס לא על זהות פונטית מוחלטת אלא על דמיון בהגייה בלבד. נעיר שזה כמעט המקרה היחיד בדף הנדון. 100. על פי שמות כד, י: "וכעצם השמים לטהר". כלומר: הנה תיאורו של מלכ־צדק. 101. על פי משלי יד, כח: "ברב עם הדרת מלך" – במקרה זה הציטוט רופף. 102. על פי אסתר ד, יא: "אשר לא יקרא". 103. על פי תהלים קד, כה: "שם רמשי". 104. על פי בראשית כח, טז: "אכן יש". ס"ל: הִתָּן, בניקוד הה"א. ייתכן שרצף האותיות **חן** הוא גם ראשי תיבות: חכמת נסתר. 105. על פי שמואל א כ, כט: "כי זבח משפחה". ס"ל: שבח, ומכאן שהיעדר הגרשיים אינו מעיד בהכרח על היעדר משמעות כפולה. 106. המחבר רומז לתחבולה נפוצה מאוד בחידות הצורה באיטליה: היפוך האותיות של מילה לשם חיפוש המשמעות הנסתרת, למשל: הפוך את המילה **משה** (שם פרטי) כדי לקבל את **השם** (ראה פגיס, סוד, למשל עמ' 46, 60). כאן צריך להפוך את ה"פשט", את אותיות הצירוף **לקח טוב**, ולקבל **חלק טוב**, ובתרגום לאיטלקית: Buonaparte, שם משפחתו של נאפוליאון. לציון התחבולה הזו שימשה בין היתר המימרה "הפוך בה והפוך בה" ממסכת אבות. המחבר לפי דרכו מעדיף קטע מפסוק על פני מימרה בתר־מקראית. 107. על פי ויקרא יג, ח: "פשתה המספחת". 108. הסעיף הזה חוזר, כפי שמעיר המחבר עצמו, על סעיף ה 109. יחזקאל ז, כג: "והעיר מלאה חמס". 110. יש כאן שימוש בשתי המשמעויות של המילה **דמים**: 'דם' ו'כסף'; כלומר אנגליה פתחה את אוצרות הכסף שלה כדי להביא לשפיכות דמים. 111. נפוץ במקרא.

(טו) עמד לבקש (אס' ז, ז) ירים איש את ידו¹¹² (בר' מא, מד) :
 (יו) ירכב עליו הצ"י¹¹³ אשר יצוה¹¹⁴ אל תבז¹¹⁵ חו"מי ראו עיניך¹¹⁶, כן בקדש
 (תה' סג, ג) ה"אח ראתה עיננו (שם לה, כא) כערכו = נג"ש¹¹⁷ (מל"ב כג, לה) = מפרצ"יו
 ישכון (שופ' ה, יז) ובתי החס"רים¹¹⁸ על פני כל אחיו = נפ"ל¹¹⁹ (בר' כה, יח) = ירדו
 בקע"ות (תה' קד, ח) וצמחו בבין חס"יר¹²⁰ נגד הגז"רה¹²¹ (יח' מב, א) וארא
 בחו"לם¹²² = גשו הלום [ס"ל: הלם] = שמואל: א: יד: לח: = גשי הלום [ס"ל:
 הלם] = רות: ב: יד: הם המדברים (שמ' ו, כז) כי בא החו"לם ברב ענין¹²³. אף אני
 בחו"למי¹²⁴ בד"ת ישב¹²⁵ בסד"ר עליון¹²⁶ כשבת אחים¹²⁷ מקרה אחד להם¹²⁸
 יחסרון חמשים (בר' יח, כח) (נ) בחס"רות קדשי¹²⁹ והן לא יאמינו (שמ' ד, א) שמוע
 מלתי (איוב יג, יז; כא, ב) ואת אשר נג"זר עליה (אס' ב, א), ואיש אחר יִשְׁקָלְנָה¹³⁰ רוח
 אחרת (במ' יד, כד) בלבבו לאמר (דב' כט, יח) מה החו"לם הזה!¹³¹ הלא הוגד (מל"א יח, יג)
 אשר לא יועילו (שמ"א יב, כא) פני הגז"רה (יח' מא, יב; מא, טו; מב, י; מב, יג), בש"קל
 הקדש¹³² כי ישבו אחים יחדיו (דב' כה, ה) ספיר גזרת"ם (איכה ד, ז) וכל חפצים לא
 ישוו (מש' ח, יא) תורה אחת¹³³ כה יאמר נק"דים (בר' לא, ח), ויהי בשלח (שמ' יג, יז)
 לרוח מש"קל (איוב כח, כה) את חו"לם פעם: ¹³⁴ עור מעט ושק"לונ"י¹³⁵ לבושי =
 מכ"לול (יח' כג, יב; לח, ד) = חסרות"יו בתהלה¹³⁶ וקחו ק"מח (מל"ב ד, מא) דוד הגדיל
 (שמ"א כ, מא) ובואו לחסרות"יו¹³⁷ כי נג"ש (שמ"א יג, ו; יש' כט, יג), אשר נדר (שופ' יא, לט),

112. כלומר: המחבר מבקש מנאפוליאון להרים את ידו ולהפיל את אנגליה. **113.** על פי ויקרא טו, ט: "ירכב עליו הזב". כלומר: זו צורת הציווי המחוברת למילת הזירוז **נא**.
114. נפוץ במקרא. **115.** משלי כג, כב: "ואל תבז". **116.** על פי תהלים קלט, טז: "גִלְמִי ראו עיניך". כלומר: אל תבז לחולם בצורת הציווי **פול**. הגייה קולית של עיצור בלתי קולי הבא בראש מילה אחרי מילה המסתיימת בעיצור קולי מתועדת באיטליה (ראה רולפס, דקדוק, סעיפים 242, 257). **117.** כלומר: ראינו כדוגמתו בכתבי הקודש בשורש נג"ש. **118.** על פי ויקרא כה, לא: "ובתי החצרים". **119.** כלומר: גם השורש נפ"ל נופל בתחומן של הגזרות הפרוצות והחסרות בדומה לאחיו, השורשים מעין נג"ש. **120.** על פי ישעיה מד, ד: "וצמחו בבין חציר". **121.** כלומר: שורשים חסרים עלולים לנטות נגד כללי הגזרה. **122.** על פי בראשית לא, י: "וארא בחלום". **123.** על פי קהלת ה, ב: "כי בא החלום ברב ענין". המחבר מתכוון כנראה לכך שברוב צורות הציווי של נג"ש יש חולם, חוץ מצורת **גש**, שבה בלבד יש פתח. **124.** על פי בראשית מ, טז: "אף אני בחלומי". **125.** על פי ויקרא יג, מו: "בדד יִשָּׁב". **126.** על פי תהלים צא, א: "בסתר עליון". **127.** על פי שם קלג, א: "ישבת אחים". **128.** קהלת ג, יט: "ומקרה אחד להם". **129.** על פי ישעיה סב, ט: "בחצרות קדשי". כלומר: אף אני בנקדי בחולם נוהג לפי החוק, בהתאם לשורשים אחרים בכתבי הקודש החסרים נו"ן. **130.** על פי דברים כח, ל: "ואיש אחר ישגלה (ק' ישכבנה)". **131.** על פי בראשית לו, י: "מה החלום הזה". כלומר: משהו יתנגד לניקוד בחולם וישקול צורת ציווי במשקל אחר **132.** נפוץ במקרא. **133.** נפוץ במקרא. **134.** על פי ישעיה מא, ז: "את הולם פעם". כלומר כללי הגזרה אינם תקפים תמיד ואינם זהים לכל המקרים, ובמקרה שלנו לפי רוח המשקל צריך לבוא חולם. **135.** על פי שמות יז, ד: "עוד מעט וסקלני". בס"ל תוקן: עוד. **136.** על פי תהלים ק, ד: "חצרתיו בתהלה". **137.** על פי שם צו, ח: "ובאו לחצרתיו".

ונפל שמה (שמי' כא, לג), ולאחרים מלבד אלה (דנ' יא, ד), עמודי החס"ר¹³⁸ ונקיית מפשע (תה' יט, יד) כי לא דבר רק הוא (דב' לב, מז) בחול"ם אדבר בו.¹³⁹

[תמצית הסעיף: המילה **פול** היא לשון ציווי. אל תזלזל בחולם, כי בכתבי הקודש יש דומה לו בשורש נג"ש. גם השורש נפ"ל נמצא בין השורשים הפרוצים והחסרים. מוצא אני את צורות הציווי בחולם בשורש נג"ש: "גשו הלום" (שמי"א יד, לח); "גשי הלם" (רות ב, יד). הצורות האלה מעידות שברוב ההיקריות בא הציווי בחולם. גם אני בעניין החולם הולך לפי רוב פועלי חסרי הנו"ן בכתבי הקודש, שדין אחד להם. ואולי לא יאמינו לדבריי ולמה שגזרתי, ואיש אחר יבחר במשקל אחר וישאל: "מה החולם הזה?", והלוא כבר נאמר שדרך הנטייה אינה אחידה במשקלי לשון הקודש, ולא לכל המקרים הדומים דין אחד. הפעם לפי רוח המשקל צריך לבוא חולם. וחסידיו ספר מכלול, המהללים אותו בנוגע לגזרות החסרות, יכלו לבחור במשקל אחר. אך קחו את ספרו של רד"ק, שהגדיל בו המחבר בעניין זה, וראו מה הוא כותב על השורשים נג"ש, נד"ר, נפ"ל ודומיהם, שזה עיקר דבריו בנוגע לשורש החסר, ואני נקי, כי גם רד"ק משתמש הרבה בחולם.]

(יז) אִי־לו האחד שיפול¹⁴⁰ נסמ"כה בו¹⁴¹ וסמ"כו כל השומעים¹⁴² (וי' כד, יד): (יח) פתר לנו¹⁴³ (בר' מא, יג) = הון ועושר = תהלים: קיב: ג: אל יפול לב אדם (שמי"א יז, לב) לעמת המסג"רת¹⁴⁴ (שמי' כה, כז; לז, יד) כשגה שיוצא (קה' י, ה) כי אמר¹⁴⁵ יגרע שם (במ' כז, ד) יחר"וק רמיה.¹⁴⁶ ואם בא לראות שוא ידבר¹⁴⁷ (תה' מא, ז) ונְשִׁיתִי בלב טוב¹⁴⁸ כי אין נגרע (שמי' ה, יא), איש ק"ול הישר בעיניו יעשה.¹⁴⁹ צ"רי ולא עולתה

138. על פי שמות כז, יז: "עמודי החצר". 139. על פי במדבר יב, ו: "בחלום אדבר בו". המחבר מפנה כאן לדברי רד"ק בספר מכלול (דף עד ע"א). רד"ק דן שם בחסרי הפ"א, ומעמיד פתח או צירי בצורת הציווי לנוכח של נג"ש: **גַּשׁ, גֵּשׁ**, וחולם בצורת הנוכח ובצורת הנוכחים: **גָּשִׁי, גִּשִּׁי**. הצורות בחולם הן הרוב לפי רד"ק, ומחברנו משתמש בקביעת המדקדק הנודע כדי להגן על החולם שהציב בצורת הציווי **פול**. 140. על פי קהלת ד, י: "ואילו האחד שיפול". 141. על פי תהלים סו, ו: "נשמחה בו". 142. כלומר: אנו מסתמכים על הפסוק שבו האי נופל. המילה **האחד** רומזת אולי גם לשם United Kingdom, שהתקבל בשנת 1801 והיה יכול לשמש יעד ללעג. נראה שיש כאן משחק בין שתי משמעויות של המילה **אי**: יבשה מוקפת מים ויקריאת צער. 143. כלומר: הדוגמה לשימוש במילה **הון**. 144. בסעיף זה נדון החיריק שבו מנוקד השם **נא-פול-אי-הון** בשורה זו, לכן נראה שבמסגרת הכוונה ליסוגר, לחלק האחרון של השורה ושל השם. ושמה הכוונה להגייה סגורה של התנועה. 145. נפוץ במקרא. 146. על פי משלי יב, כז: "יחר"ך רמיה". 147. המחבר מסביר להלן שהשווא, הצירי (וְנִשְׁתִּי [נקודות]) והסוגל נהגים באופן זה, ושניתן לנקד את שמו של נאפוליאון גם בחיריק. נראה שהוא נסמך הן על נקודת החיתוך הבלתי מסוימת של תנועה שבין i ל-e בהברה בלתי מוטעמת באיטלקית, במיוחד בצפון איטליה, הן על קיומו של הכתיב Napolione לשם הקיסר הצרפתי. ובאמת בסוגנו ממוקד השם **נאפוליאון** בכל ארבע הדרכים: בשווא (פעמיים), בצירי, בסגול ובחיריק. 148. על פי קהלת ט, ז: "ושתה בלב טוב". 149. על פי דברים יב, ח:

בו.¹⁵⁰ אף לזאת (איוב לז, א) הַצִּירִי אֵין¹⁵¹ ויתן לו מזהב שִׁינָא¹⁵² והיה כנגן (מל"ב ג, טו.) וגם אמנה (בר' כ, יב), לו סְגוּיִל יִסְיִגְלִל¹⁵³ יחשוב תאיוס לִשְׁיִנָא¹⁵⁴ וקרוב לשמוע (קה' ד, יז) מעט צִירִי¹⁵⁵ ואשר לבבו פונה¹⁵⁶ וחורִיק עליו (תה' לז, יב), צדקו יחדיו (שם יט, י) אריה שאג (עמ' ג, ח) ונשמע קולו (שם' כח, לה) :

לתמצית הסעיף: הסיוע לשימוש במילה הון במשמעות 'עושר' יימצא ב"הון ועושר" (תה' קיב, ג). אל תחשבו לשגגה את הקריאה i במקום e בשמו של נאפוליאון, פן ייפגע בגלל הקריאה בחיריק. ניתן לכתוב את השם נאפוליאון בשווה וגם בצירי, אין הדבר רע. כל אחד יכול לבחור בהגה הנראה לו. ינקד בצירי ואין בדבר עוולה. ישתמש בצירי או בשווה, ויהיה כשר. וגם אם ינקד בסגול, יהיה דומה מאוד לשווה וקרוב לצירי. ומי שירצה לנקד בחיריק, הרשות בידו. בכל מקרה שמו של נאפוליאון יישמע כשאגת אריה.]

(יט) לדעת מה זה (אס' ד, ה) זכור אזכרנו (יר' לא, יט) לגיור באשר אמצא¹⁵⁷ (שופ' יז, ט) הזאת העיר¹⁵⁸ (ויניציאה, פה אשב [תה' קלב, יד] שְׁפּוֹת ה"שיר"¹⁵⁹) דמינו כאריה (שם יז, יב) ובעל-כנפים (קה' י, כ) עומד לנס עמים (יש' יא, י) ואנכי הסתר אסתיר (דב' לא, יח) המון לאמים¹⁶⁰ בגוית האריה¹⁶¹ (שופ' יד, ח) ובדגת הים,¹⁶² ואת הנִיִּס למינהו¹⁶³ אטה למשל¹⁶⁴ (תה' מט, ה). ויען השלִישׁ¹⁶⁵ (מל"ב ז, יט) זה

"איש כל הישר בעיניו". 150. על פי תהלים צב, טז: "צורי ולא עולתה בו". 151. ירמיה ח, כב: "הַצִּירִי אֵין". 152. על פי תהלים עב, טו: "ויתן לו מזהב שבא". המילה זהב רומזת אולי לסונט (על פי הערך הגימטרי, 14; ראה הערה 6 לעיל), כלומר: השווה טוב כזהב לשימוש בסונט. 153. על פי שמות יט, יג; כא, כח: "סקול יסקל". k במעמד בין-תנועתי נהגית בצפון איטליה כמקבילתה הקולית g (ראה רולפס, דקדוק, סעיף 197). 154. על פי איוב מא, כד: "יחשב תהום לְשִׁיבָה". 155. בראשית מג, יא: "מעט צִירִי". 156. על פי דברים כט, יז: "אשר לבבו פָּנָה". 157. המחבר משתמש במילה גור במשמעות 'אריה', ברמזו לסמל ונציה, אריה בעל כנפיים. תושבי ירושלים מכירים היטב את הסמל הזה, כי הוא מעטר את גגו של בניין משרד הפנים ברחוב יפו, שהיה בעבר בניין חברת הביטוח האיטלקית Assicurazioni Generali. 158. על פי צפניה ב, טו: "זאת העיר". 159. על פי יחזקאל כד, ג: "שְׁפַת הַסִּיר". ס"ל: שְׁפַת. 160. תהלים סח, ח: "והמון לאמים". ייתכן שיש כאן רמז לאור (lume) המסתתר בשיר. 161. זה כנראה רמז לחידת שמשון, וכנראה גם לדבורים (סמלו של נאפוליאון בונפרט) שהיו בתוך גוויית האריה, וראה הערה 169 להלן. 162. על פי בראשית א כו: "בדגת הים". הכוונה כנראה לריבוי המשלים המתארים את נאפוליאון ואת אויבו העיקרי, אנגליה. 163. על פי ויקרא יא, טז: "והאֵת הַנֶּץ לְמִינֵהוּ". 164. כלומר: אמשיל משלים על "הניס למינהו", על הפרטים השונים של דגלו של נאפוליאון ושל סמלו. 165. הערך הגימטרי של שלי"ש, 640, שווה לערך הגימטרי של המילה שמש, שהופיעה בצורה נסתרת לעיל, ושל המילה תמר, המצוטטת בהערה לטינית למילה מלכִי-צדק שבסונט (נזכיר שנאפוליאון המחוקק מושווה למלכִי-צדק), בתוך התרגום הלטיני של הפסוק "צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ייגה" (תהלים צב, יג): Justus ut palma florebit: sicut cedrus Libani multiplicabitur. המילה ארז, המופיעה גם היא בפסוק מתהלים, שימשה לעיל פעמיים

פתרונו¹⁶⁶ (בר' מ, יב; מ, יח): והיה ביום ההוא¹⁶⁷ אך יצוא יצא (שם כז, ל) א"סור¹⁶⁸ לוינתן בחכה (איוב מ, כה) היוקה מגבור (יש' מט, כד) על דברת"י מלכי-צדק¹⁶⁹ (תה' קי, ד), והיא גם היא (בר' כ, ה) – נְגִילָטִיקָא תשיב אמריה (שופ' ה, כט) בסוד משחקים (יר' טו, יז) ותשא את קולה (בר' כא, טז) שמו במחול (תה' קמט, ג) תשיתוה ברכות (שם כא, ז) אשר ברכו (בר' כז, כז; כז, מא; יש' יט, כה) ג"ור בארץ הזאת¹⁷⁰ (בר' כו, ג):

[תמצית הסעיף: כדי להסביר במה מדובר אזכיר את האריה, אשר הוא סמלה של העיר ונציה שאני יושב בה ומחבר את השיר, וסמלה הוא אריה בעל כנפיים. ואני הסתרתי עניינים רבים בדמות האריה (נאפוליאון) והדג (אנגליה), ואמרתי משלים רבים בסמלו של נאפוליאון. וענה השלי"ש (ראה הערה 165): זה פתרון המשל. ויבוא היום שבו יילכד הלווייתן בחכה על פי דברו של מלכי-צדק, ואז גם אנגליה תיכנס למשפחת העמים ותישא את קולה במחול לכבוד נאפוליאון, ותברך אותו, כאשר בירכו האריה בארצו ונציה.]

לכה! א"מר לבי,¹⁷¹ כתוב חסו"ן ו"באר.¹⁷² משה שבתי באר. מפיסארו:

מטפורה לנאפוליאון – כלומר יש בכך רמז למשמעות הפתרון, למהותו של נאפוליאון: השמש והתמר (שהוא מטפורה לנאפוליאון המחוקק). נראה שהמילה שלי"ש רומזת לשמש גם בדרך הדומה לתחבולת "לועז": בקריאתה בהגיית השי"ן הימנית כ-[s], האופיינית ללהגו של המחבר, ובשינוי ניקוד קל שראינו כבר בדף (וייתכן שהוא מיוסד על הגיית הקמץ כ-[o]), הידועה היטב בצפון איטליה), מתקבל solis (ישמש' בלטינית). 166. אשתו של נאפוליאון, גיזופינה, נקראה לעיל Matrona Juno (ראה הערה 24 לעיל), ונאמר עליה שהיא מחזירה את אורו של בעלה, השמש (ראה הערה 21 לעיל). לכן ייתכן שכאן המילה פתרונו בקרבתה לשמש, המוצגת בתוך שלי"ש (ראה הערה 165 לעיל), עשויה להיקרא גם Patrono, כמקבילה של Matrona. 167. נפוץ במקרא. המחבר מצייר כאן תמונה המזכירה באווירתה את אחרית הימים – ניצחונו של נאפוליאון ותבוסתה של אנגליה, שתצטרף למקהלת המקלסים את נאפוליאון. 168. על פי בראשית י, יא: "יצא אשור". 169. כלומר: הלווייתן הנלקח בחכה לא יוכל לברוח מן הגיבור, שדבורים הן סמלו – כלומר יש כאן רמז לדבורים, סמלו של נאפוליאון, הוא מלכי-צדק. 170. כלומר: קולה של אנגליה יצטרף לברכות שבידך גור, אריה (בעל כנפיים), בוונציה. 171. על פי תהלים כז, ח: "לך אמר לבי". 172. על פי חבקוק ב, ב: "כתב חזון וּבָאֵר". ס"ל: חס"ן.

הקיצורים הביבליוגרפיים

הרטום, מבטא = א"ש הרטום, "מבטא העברית אצל יהודי איטליה", לשוננו טו (תש"ז), עמ' 52-61
פגיס, סוד = ד' פגיס, על סוד חתום, ירושלים תשמ"ו
רולפס, דקדוק = G. Rohlfs, *Grammatica storica della lingua italiana e dei suoi dialetti*,¹ Torino 1966

* אני מודה לגב' ברכה פישלר, לד"ר מרדכי מישור ולמו"ר פרופ' משה בר־אשר אשר קראו את הדברים והעירו לי הערות חשובות.